

Reinkarnationstanken forstået passivt eller aktivt

Af Oskar Borgman Hansen

Oskar Borgman Hansen er tidligere afdelingsleder ved institut for filosofi, Aarhus universitet fra 1967 til 1994.

Generalsekretær i Antroposofisk Selskab, Danmark fra 1966 til 2002

*Artiklen er trykt 1. gang i det norske tidsskrift *Libra* 1980, 1.*

Når vi taler om, at af alle de bidrag, som Rudolf Steiner har ydet til vor tids kulturelle udvikling, er indførelsen af tanken om reinkarnation og karma i en til vor tid svarende form et af de allervigtigste, så gør vi klogt i at sammenholde dette med nogle betragtninger, som han anstiller i slutningen af *Frihedens Filosofi*.

Han siger her, at al videnskab kun er en tilfredsstillelse af tom nysgerrighed, hvis den ikke sigter mod en forhøjelse af livets værd. Videnskaben skal ikke udvikle enkelte sider af den menneskelige individualitet, men bidrage til en udfoldelse af hele mennesket. Reinkarnationsideen kan optages på en sådan måde, at den bliver frugtbar i livet; men den kan også optages, så den kommer til at hæmme en ægte livsudfoldelse af alle menneskets sider.

Ned gennem tiderne har den været forbundet med alskens overtro og misbrug. Med dens fortrængning forsvandt også misbruget. Opgaven vil nu være at genoptage ideen på en frugtbar måde.

Ukendt har tanken om de gentagne jordeliv i øvrigt aldrig været. Under navn af 'metempsychose' har man kendt den som Pythagoras' og pythagoræernes lære, og selv om man ikke har kunnet anerkende den i den kristne kulturverden, har man ofte omtalt den med respekt. I en filosofiens historie fra 1742 omtales den som "si vraisemblable". Samtidig fremgår det klart, at forfatteren betragter den som fejlagtig. Pierre Bayle omtaler kun sjælevandrings-tanken kort i sin artikel om Pythagoras i sin berømte "Dictionnaire historique et critique", da man kan læse om den andetsteds, men nævner dog, at Pythagoras skal have hævdet, at han kunne huske sine tidligere inkarnationer. Han skal have sagt, at han havde levet i den trojanske krigs tid og som en vis Euphorbus være blevet såret af Menelaos.

I sit sidste liv før sin eksistens som Pythagoras skulle han have været en fisker fra Delos ved navn Pyrrhus.

I mange kredse taler man i dag om reinkarnationen som en realitet eller mulighed, også helt uafhængigt af Rudolf Steiners skrifter og foredrag herom. Selv om disse har udøvet deres virkning siden begyndelsen af forrige århundrede, er de ikke trængt ud i de meget store kredse. Nyere skrifter opnår undertiden en ganske anderledes hurtig popularitet.

Og dette gælder for en stor del sådanne skrifter, som argumenterer for reinkarnationstankens sandhed ud fra påståede erindringer fra tidligere liv. Som et eksempel kan nævnes Ian Stevensons "Tyve tilfælde, som tyder på

reinkarnation". Stevenson beretter om børn, som på et vist tidspunkt spontant begynder at tale om, at de "i virkeligheden" er en anden. De fortæller deres erindringer fra et tidligere liv, ofte et liv, som i tid kun ligger få år forud for det tidspunkt, da disse børn er født til deres nuværende liv. Stevenson har nu gjort dette, at han har kontrolleret sådanne beretninger og fundet, at i et vist antal tilfælde må det betragtes som godtgjort for det første, at det, barnet fortæller, stemmer overens med virkeligheden, og for det andet, at barnet ikke gennem nogen form for personlig kontakt har haft nogen mulighed for ad nogen naturlig vej at opnå en viden om de pågældende forhold. Al med naturvidenskabelig omhu bedrevet efterforskning må derfor føre til den antagelse, at der foreligger en ægte erindring som den mest sandsynlige konklusion.

En række forfattere kan fortælle om, hvorledes det ved hypnose har været muligt at bringe erindringer fra tidligere liv frem til overfladen, også her således at sandheden af disse erindringer i en række tilfælde har været til at kontrollere, selv når det har drejet sig om en forholdsvis fjern fortid.

En ting er den måde, vi oplever os selv på, indefra. En anden ting er det menneskebillede, som ligger til grund for vores indbyrdes forhold. Selv om erindringer måske kan synes under visse omstændigheder at dukke op fra de svundne, ellers glemte jordelivs dyb, er det ikke sikkert, at den overbevisning, som derigennem kan opstå om reinkarnationstankens sandhed, har nogen gennemslagskraft ved udformning af vore sociale forhold.

Mennesker nu til dags kan gøres til regnestørrelser, som får tildelt værdier, der giver et tal, som er totalt uden sammenhæng med det individ, det drejer sig om, men som alligevel får lov til at gøre udslaget ved beslutninger af vidtgående betydning for de pågældende. Ja, det er i virkeligheden overhovedet ikke mennesker, der her træffer beslutninger om mennesker ud fra menneskelige hensyn. Det er computere, der her afgør menneskeskæbner.

Og det tragiske er, at dette ikke er indført af myndigheder, der vil udøve diktatorisk magt. Det er sket i et demokratisk samfund, af myndigheder, som rent subjektivt faktisk har borgernes bedste for øje. Vi står over for et resultat af et totalt forfejlet menneskebillede. Det er det menneskebillede, som er fremstået af de sidste århundreders naturvidenskabelige udvikling. Denne har medført mange erkendelsesfremskridt. Men den har været rent kvantita-

tiv, uden mulighed for at føre til forståelse for kvaliteter. Den gør derfor mennesker til regnestørrelser uden selvstændigt væsen.

Den gør mennesket passivt i forhold til sig selv og sine medmennesker. Hvis reinkarnationstanken skal kunne indføres i vor kultur på en både sand og frugtbar måde, må det ske i forbindelse med en overvindelse af det mekaniske verdensbilledes tendens til at gøre mennesket til en ting, til en regnestørrelse.

Og her kan vi straks se, at hvis vi vil bygge en opfattelse af reinkarnationen på erindringer, sande eller blot formentlige, så forbliver vi dermed inden for den passive menneskeforståelses rammer. For hvilket bånd fører fra det ene liv til det næste? Jeg mener måske at kunne huske, at jeg i et tidligere liv har levet som indianer i Mexico.

Og hvad så? Hvad følger deraf for mit nuværende liv? Hvorfor er det anderledes, end om jeg har været kineser eller italiener? Hvor finder jeg i sådanne erindringspanoramaer noget, der bringer mig forståelse for min nuværende psykologiske, menneskelige, moralske situation. Der er i virkeligheden et nært slægtskab mellem den passivitet, der udspringer af opfattelsen af mennesket som en kvantitativ, mekanisk størrelse og den passivitet, der ligger i identifikationen af et menneske med et andet, der blot dukker op i erindringsbilleder, der modtages passivt. Først i forståelsen for den dynamik, der fører fra det ene liv til det andet vinder vi noget frugtbart.

Det skulle heller ikke være svært at se, hvor sårbar den opfattelse af reinkarnationen er, som vil bygge på erindringer. Nu lever vi i Norden og hedder Hans, Niels og Sverre. Tidligere levede vi i Japan eller Congo og havde ganske andre navne. Hans, Niels og Sverre lever kun én gang. Den, der siger noget andet, taler tågesnak. Nu vil Rudolf Steiner indføre reinkarnationstanken på et naturvidenskabeligt grundlag. Hans tidligere lille afhandling herom hedder jo ligefrem "Reinkarnation og karma. Nogle nødvendige forestillinger fra den moderne naturvidenskabs standpunkt."

Men han tænker på en forvandlet naturvidenskab. Nok mener han en videnskab, som bibeholder det bedste i den moderne naturvidenskab, men som dog også fører ud over dens begrænsninger. Og disse begrænsninger ligger i dens mekaniske forudsætninger. Hvis man mener, at inertisætningen er en generel naturvidenskabelig lov, så får man aldrig et ægte begreb om reinkarnationen. Inertisætningen siger, at alle forandringer, som indtræffer, skyldes påvirkninger udefra. Enhver bevægelsesændring skyldes en påvirkning udefra. En udvikling indefra findes ikke. Kampen om det mekaniske verdensbillede er et gennemgående tema i de sidste århundreders europæiske kultur. Når Rudolf Steiner vil indføre reinkarnationstanken i vor tids kulturliv, så til han gøre det i sammenhæng med en ændring af visse træk ved selve de naturvidenskabelige grundanskuelser. Og her mødes han på én gang med nogle af de tidligere tænkere. Platon antager, at menneskesjælen vandrer fra liv til liv, antager også, at den kan ikklæde sig dyreskikkelse. Her viser han en begrænsning i sin opfat-

telse, som skal overvindes. Men når han mere alment skal give et argument for sjælens udødelighed, så gør han det i Faidros i følgende form: "Sjælen er udødelig, helt og fuldt. Thi det, der bevæges af sig selv, er udødeligt.

Det, som kun overfører den bevægelse, det modtager andetstedsfra, til noget nyt, vil i samme øjeblik, det hører op med at bevæges, høre op med at leve.

Kun det, der bevæger sig selv, vil visselig aldrig høre op med sin bevægelse; thi det kan ikke høre op med at være sig selv.

Og så bliver det også for alt det, der sættes i bevægelse udefra, den første årsag og begyndelse til bevægelse." For Darwin var arternes udvikling et resultat af en udviklingsmekanik. Der findes også en tankemåde, som forsøger at gribe den aktive udvikling og lader den mekaniske være blot én form for udvikling. Inden for rammerne af en således forvandlet naturvidenskab, som tæller Goethe og Hegel blandt sine fornemste dyrkere, er der plads for en reinkarnationstanke, der tager sit udgangspunkt i forståelsen for menneskets evige jeg og for dets udvikling, moralsk og intellektuelt, gennem de enkelte jordeliv, der hvert for sig kun er manifestationer af det evige. Reinkarnationstanken bliver på denne baggrund ikke en idé, der kan tages isoleret, som om man kunne indføre den og i øvrigt i alt andet tænkte i de gamle baner. At indføre den på en berettiget måde er en del af en fornyelse af hele vor natur- og verdensopfattelse.

Der er en række medarbejdere fra fortiden i et sådant fornyelsesarbejde. For Fichte er det filosofiske grundproblem forholdet mellem jeg og verden.

Enhver filosof vil enten, mener han, som principielt udgangspunkt, lade verden være betinget af jeget eller lade jeget være et produkt af verden. I den handling, som mennesket udfører, idet det tænker, finder Fichte en borgen for, at jeget er det rette udgangspunkt. Jegets åndelige aktivitet i tænkningen er for ham det første og sikreste. Ud fra den kan han også forstå, at jeget eller ånden for at kunne udfolde sig sætter et ikkejeg imod sig selv, dvs. opnår selvbevidsthed ved at skabe sig en omverden.

Jeget begrænser sig selv. I hans Videnskabslære lyder den tredje grundsætning: "Jeg sætter i Jeget et deleligt ikkejeg over for det delelige jeg."

Det er abstrakt, filosofisk i en forfærdelig indviklet forstand, knudret. Men ser man nærmere til, så opdager man, hvor nær dette er åndsvidenskabens. Ud fra menneskets evige jeg kan vi forstå det begrænsede hverdagsjeg. I den aktivitet, gennem hvilken vi forstår det evige jeg, får vi kraften til også at forstå, at det evige jeg udfolder sig i en række begrænsede skikkelser.

Fichte taler ikke om reinkarnationer. Men der er kun et lille skridt at foretage, så ser man, at det, han kalder det delelige jeg, er udfoldelsen af mennesket i en enkelt jordtilværelse. Det er en udvidelse i forhold til, hvad Fichte selv siger; men den er i hans ånd. Og det er frugtbart at se på reinkarnationstanken i lyset heraf.

For den bedste forståelse af reinkarnationen får vi, når vi

tager jegets forhold til verden som udgangspunkt og ikke blot de indre oplevelser. Med et sådant udgangspunkt kan vi se, hvor tanken undertiden ligger lige under overfladen i det ene eller andet filosofiske værk eller i et digt, blot ventende på at blive forløst af en senere tids tænkning. B. S. Ingemann taler således ikke om reinkarnationerne i "Dejlig er Jorden". Eller gør han måske alligevel? Hvilke er de riger, som vi vandrer igennem? Fortæller Ingemann os ikke snarere, at vi gennem mange liv går igennem Jordens riger, end at vi i ét liv er på rejse, når han siger i sit digt:

Dejlig er Jorden!
Prægtig er Guds Himmell!
Skøn er Sjælenes Pilgrimsgang.
Gennem de favre
Riger paa Jorden
Gaa vi til Paradis med Sang.